

อนาคตของพิพิธภัณฑ์ ในเงาของอดีต

ศิริพร ศรีสินธุ์ไร

บทความนี้เป็นการสนทนาและบทกวีเกี่ยวกับอนาคตของพิพิธภัณฑ์ และความเชื่อมโยงระหว่างพิพิธภัณฑ์กับอนาคต ซึ่งเป็นแง่มุมที่ดูเหมือนยังไม่ค่อยได้พูดถึงมากนัก โดยเฉพาะในกรณีของพิพิธภัณฑ์ที่เก็บสะสมและจัดแสดงวัตถุสิ่งของจากอดีต เว้นแต่ในยามวิกฤตที่พิพิธภัณฑ์เผชิญกับความเปลี่ยนแปลงสำคัญ เช่น เมื่อผู้ก่อตั้งจากไป เมื่อประสบภัยพิบัติ หรือมีเหตุให้ต้องปิดตัวลง เป็นต้น พิพิธภัณฑ์โดยทั่วไปมักถูกเชื่อมโยงกับอดีตและสิ่งที่ผ่านพ้นล่วงเลยมาแล้ว โดยเฉพาะในฐานะเป็นที่เก็บรักษาอดีต ความทรงจำ หรือมรดกที่ตกทอดมาจากอดีต มักถูกพูดถึงในแง่ความเก่าแก่โบราณ ความดั้งเดิม แต่ในเวลาเดียวกัน พิพิธภัณฑ์ก็ถูกวิจารณ์อยู่บ่อย ๆ ว่าเป็นที่เก็บของเก่า เป็นเรื่องของสิ่งที่ตายแล้ว หยุดนิ่ง พันสมัย จนดูประหนึ่งว่าพิพิธภัณฑ์เป็นเรื่องที่ไม่เกี่ยวข้องกับอนาคต หรือบางทีก็ดูเป็นเรื่องที่ไม่ค่อยมีอนาคต ทั้งที่จริง ๆ แล้ว อดีตและอนาคตต่างก็เป็นปัจจุบันของพิพิธภัณฑ์ เป็นตำแหน่งแห่งที่และขยายความสัมพันธ์อีกแบบหนึ่งที่พิพิธภัณฑ์มีความเกี่ยวข้อง ทั้งในฐานะผู้รับและผู้ส่งอิทธิพล ไม่ว่าจะรู้ตัวหรือไม่รู้ตัวก็ตาม

เพื่ออภิปรายประเด็นดังกล่าว จะนำเสนอตัวอย่างพิพิธภัณฑ์สองแห่ง ซึ่งเป็นพิพิธภัณฑ์ที่เกี่ยวข้องกับอดีตที่ไม่ค่อยลงตัวนัก แต่ก็เป็นที่การศึกษาที่สามารถตอบสนองต่อข้อวิพากษ์วิจารณ์เกี่ยวกับอดีตและ

เชื่อมโยงพิพิธภัณฑ์เข้ากับอดีตและอนาคตได้อย่างน่าสนใจ ได้แก่ โพลินมิวเซียม (POLIN Museum) ประเทศโปแลนด์ และพิตริเวอร์สมิวเซียม (Pitt Rivers Museum) ประเทศอังกฤษ แห่งแรกเป็นพิพิธภัณฑ์ที่เพิ่งเปิดให้เข้าชมเมื่อไม่กี่ปีมานี้ โดยเริ่มต้นจากที่ไม่มีสิ่งของอะไรเลย มีแต่เรื่องที่ยากจะเล่า เป็นเรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับอดีตอันเลวร้าย ที่เป็นประวัติศาสตร์บาดแผล ซึ่งทั้งยากจะจำและยากจะลืม จึงเป็นโจทย์ใหญ่ในการจัดแสดงของพิพิธภัณฑ์ว่าจะเล่าเรื่องเหล่านั้นอย่างไร ขณะที่พิพิธภัณฑ์อีกแห่งหนึ่งมีประวัติศสาตร์ยาวนานกว่าร้อยปี ครอบครองวัตถุสิ่งของหลายแสนชิ้นจากทั่วโลก แต่ก็ถูกวิจารณ์อย่างหนักว่า สิ่งของเหล่านั้นเป็นมรดกบาปจากยุคอาณานิคมที่สืบทอดมาตั้งแต่สมัยแรกเริ่ม ก่อตั้งพิพิธภัณฑ์ คำถามคือ จะทำอย่างไรต่อไปกับอนาคตของพิพิธภัณฑ์แห่งนี้

เพื่อแสดงให้เห็นว่า อดีตสามารถเป็นได้ทั้งต้นทุนและภาระ ซึ่งจะนำไปสู่อนาคตแบบไหนและอย่างไร ก็ขึ้นอยู่กับพิพิธภัณฑ์ว่าจะมีมุมมองและท่าทีสนองตอบต่ออดีตเหล่านั้นอย่างไร นอกจากนี้ กรณีศึกษาทั้งสองยังชวนให้คิดถึงประเด็นสำคัญ ที่เกี่ยวข้องกับอนาคตของพิพิธภัณฑ์อีก 2 ประเด็นด้วยกัน ประเด็นแรกคือการมองพิพิธภัณฑ์ในฐานะที่เป็นสื่อประเภทหนึ่ง ซึ่งชวนให้คิดถึงประเด็นสืบเนื่องที่เกี่ยวกับการสื่อสารและนวัตกรรมการจัดแสดง ประเด็นที่สองคือ การมองพิพิธภัณฑ์ในฐานะที่เป็นพื้นที่ทางสังคม เครือข่ายผู้กระทำการ และพลังในการเปลี่ยนแปลงสังคม และท้ายที่สุดก็อยากชวนให้ช่วยกันคิดต่อไปด้วยว่า สังคมวิทยาและมานุษยวิทยาจะมีจินตนาการเกี่ยวกับอนาคตของพิพิธภัณฑ์ หรือมีบทสนทนาร่วมกับพิพิธภัณฑ์ได้อย่างไรบ้าง

การจัดแสดง ณ ระหว่าง 'ความหวัง' กับ 'ความสิ้นหวัง'

เรื่องราวของพิพิธภัณฑ์แห่งหนึ่งทีจุดประกายให้ผู้เขียนคิดถึงความสัมพันธ์ระหว่างอดีตและอนาคตของพิพิธภัณฑ์อย่างจริงจัง ๆ จัง ๆ มาจากการบรรยายของศาสตราจารย์ Barbara Kirshenblatt-Gimblett หัวหน้าคณะผู้จัดแสดง (chief curator) ของโพลินเมียเซียม กรุงวอร์ซอร์ ประเทศโปแลนด์ นักเรียนพิพิธภัณฑ์ศึกษาและท่านที่สนใจพิพิธภัณฑ์ชาติพันธุ์วิทยาอาจจะคุ้นเคยกับผลงานของอาจารย์เรื่อง 'Objects of Ethnography' (1998) อาจารย์บาร์บาราเริ่มต้นการบรรยายหัวข้อ 'การจัดแสดง ณ ระหว่าง 'ความหวัง' กับ 'ความสิ้นหวัง': การสร้างโพลินเมียเซียมว่าด้วยประวัติศาสตร์ของชาวยิวในโปแลนด์' (Curating between 'hope' and 'despair': Creating the POLIN Museum of the history of Polish Jews)¹ เล่าถึงความเป็นมาของพิพิธภัณฑ์แห่งนี้ว่า ริเริ่มโดยสมาคมศึกษาประวัติศาสตร์ชาวยิว ประเทศโปแลนด์ ซึ่งเป็นองค์กรไม่แสวงหากำไรและไม่ได้สังกัดหน่วยงานภาครัฐ แรงแบนดาลใจสำคัญในการทำพิพิธภัณฑ์แห่งนี้ก็คือ การเกิดขึ้นของพิพิธภัณฑ์หลายแห่งที่จัดแสดงเกี่ยวกับ

การฆ่าล้างเผ่าพันธุ์ชาวยิว (Holocaust) ที่ก่อตั้งขึ้นในหลายประเทศทั้งในยุโรปและสหรัฐอเมริกา หลังจากทีสมาชิกของสมาคมศึกษาประวัติศาสตร์ฯ ได้ไปร่วมในพิธีเปิดพิพิธภัณฑ์รำลึกการฆ่าล้างเผ่าพันธุ์ (Holocaust Memorial Museum) ที่กรุงวอชิงตัน ดี.ซี. ประเทศสหรัฐอเมริกาในปี ค.ศ. 1993 ก็เกิดความคิดขึ้นมาว่าควรจะมีพิพิธภัณฑ์ว่าด้วยเรื่องประวัติศาสตร์ชาวยิวและการฆ่าล้างเผ่าพันธุ์ที่กรุงวอร์ซอร์ ประเทศโปแลนด์ ในบริเวณใกล้กับอนุสรณ์สถาน Warsaw Ghetto Uprising ซึ่งเป็นอนุสรณ์สถานรำลึกถึงวีรกรรมและการสูญเสียชีวิตของชาวยิวที่นั่น ในปี ค.ศ. 1943 จากการลุกขึ้นต่อสู้กับกองทัพเยอรมนีซึ่งยึดครองโปแลนด์อยู่ในขณะนั้น

คำถามใหญ่ที่เกิดขึ้นเมื่อคิดว่าจะทำพิพิธภัณฑ์ว่าด้วยประวัติศาสตร์ชาวยิวและการฆ่าล้างเผ่าพันธุ์ในโปแลนด์ก็คือ จะนำเสนอเรื่องนี้อย่างไรในประเทศที่แทบทั้งประเทศคือสุสานการฆ่าล้างเผ่าพันธุ์ ก่อนสงครามโลกครั้งที่ 2 มีชาวยิวอาศัยอยู่ในโปแลนด์ประมาณสามล้านคน กว่า 90 เปอร์เซ็นต์ ถูกฆ่าตายระหว่างสงครามและในค่ายกักกันของนาซีที่ตั้งอยู่ทั่วโปแลนด์ และบริเวณที่คาดหมายให้เป็นที่ตั้งของพิพิธภัณฑ์แห่งนี้ ในอดีตไม่ทันข้ามชั่วอายุคนคือซากปรักหักพังของบ้านเมืองที่ย่อยยับ และกองซากศพของชาวยิวนับหมื่นคน จากคำถามนี้ ในท้ายที่สุดโพลินเมียเซียมได้ถือกำเนิดขึ้นจากฐานความคิดที่ว่า เราไม่เพียงจำเป็นต้องจดจำว่าคนเหล่านั้นตายอย่างไร แต่เราจำเป็นต้องจดจำด้วยว่า คนเหล่านั้นมีชีวิตอยู่อย่างไร การเดินทางมายังสถานที่แห่งนี้ควรเป็นการมาเพื่อรำลึกถึงการตายของคนเหล่านั้น ณ อนุสรณ์สถาน และเดินเข้าไปในพิพิธภัณฑ์เพื่อรำลึก

¹ การบรรยายครั้งนี้จัดขึ้นที่สถาบันชาติพันธุ์วิทยายุโรป (European Ethnology) มหาวิทยาลัยฮุมโบลด์แห่งเบอร์ลิน (Humboldt University of Berlin) ประเทศเยอรมนี เมื่อวันที่ 1 พฤศจิกายน 2559 การบรรยายครั้งนี้ไม่มีการบันทึกเทป ท่านที่สนใจสามารถรับชมบันทึกการบรรยายที่มีเนื้อหาใกล้เคียงกันได้ที่ https://www.youtube.com/watch?v=VjjTA5DE7_Y&t=1314s

ถึงการมีชีวิตอยู่ของผู้ที่จากไป ที่ครั้งหนึ่งเคยอาศัย และใช้ชีวิตอยู่ที่นี้ เพราะในความเป็นจริงไม่มีที่ไหนอีกแล้วที่จะเล่าเรื่องเหล่านี้ได้อย่างทรงพลังเท่ากับที่นี่ ซึ่งเป็นสถานที่ที่เหตุการณ์ได้เกิดขึ้นจริง

จากความคิดริเริ่มที่ก่อตัวขึ้นครั้งแรกในปี ค.ศ. 1993 พิพิธภัณฑ์แห่งนี้ใช้เวลาอีก 20 ปีในการดำเนินการ ก่อตั้ง ก่อสร้างอาคาร ศึกษาวิจัย ออกแบบและจัดทำนิทรรศการ จนกระทั่งเปิดให้สาธารณชนเข้าชมครั้งแรกในปี ค.ศ. 2014 ลำดับขั้นตอนการดำเนินการสรุปได้ดังนี้

1993	เกิดความคิดริเริ่มที่จะทำพิพิธภัณฑ์
1996	เริ่มโครงการจัดตั้งพิพิธภัณฑ์
2000-2004	จัดทำแผนแม่บท
2005	ก่อตั้งพิพิธภัณฑ์ และประกวดออกแบบอาคาร
2013	อาคารพิพิธภัณฑ์ก่อสร้างแล้วเสร็จ
2014	พิธีเปิดอาคารพิพิธภัณฑ์ และนิทรรศการหลัก

สมาคมศึกษาประวัติศาสตร์ชาวยิว ประเทศโปแลนด์ ผู้ริเริ่มโครงการจัดตั้งพิพิธภัณฑ์แห่งนี้ เป็นองค์กรทางวิชาการที่ศึกษาค้นคว้าและเก็บรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ของชาวยิวในโปแลนด์และประเทศอื่น ๆ ซึ่งสามารถสืบย้อนจากปัจจุบันกลับไปในอดีตที่มีความต่อเนื่องเป็นระยะเวลาอย่างน้อยหนึ่งพันปี โดยมีงานศึกษาวิจัยและวิทยานิพนธ์หลายชิ้นที่ศึกษาเรื่องราวเหล่านี้ มาก่อนหน้าที่จะมีการทำพิพิธภัณฑ์ นอกจากนี้สมาคมศึกษาประวัติศาสตร์ฯ ยังมีการจัดทำฐานข้อมูลจดหมายเหตุ และเก็บรวบรวมหลักฐานประวัติศาสตร์หลากหลายรูปแบบมาอย่างต่อเนื่อง ซึ่งในเวลาต่อมาก็เป็นรากฐานที่แข็งแกร่งสำหรับการสร้างพิพิธภัณฑ์และการจัดแสดง กระบวนการจัดทำ

นิทรรศการของพิพิธภัณฑ์แห่งนี้ น่าสนใจอย่างยิ่ง ในแง่ที่มีความเกี่ยวข้องกับคนหลายกลุ่ม และภาคีทางสังคมที่หลากหลาย รวมไปถึงความร่วมมือกับภาครัฐด้วย แม้ว่าโครงการนี้จะไม่ได้เริ่มต้นจากหน่วยงานภาครัฐ แต่ก็มีความจำเป็นที่จะต้องได้รับการสนับสนุนจากรัฐบาลและสภาท้องถิ่นในหลาย ๆ เรื่อง

กระบวนการจัดทำนิทรรศการได้ก่อให้เกิดเครือข่ายความสัมพันธ์ และการมีส่วนร่วมจากคนหลายกลุ่ม ทั้งในและนอกโปแลนด์ ในขณะเดียวกันก็ก่อให้เกิดนวัตกรรมการจัดแสดง ที่เกิดจากการคิดข้ามสื่อ การสร้างและใช้สื่อหลากหลายประเภทอย่างสร้างสรรค์และทรงพลัง ภาพรวมการจัดแสดงเล่าถึงประวัติศาสตร์ชาวยิวในโปแลนด์ ในช่วงเวลาประมาณหนึ่งพันปี เริ่มต้นจากยุคกลางเรื่อยมาจนถึงช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 โพลินเมียเซียไม่ได้เริ่มต้นจากของสะสม ไม่มีสิ่งของที่ให้นำมาจัดแสดง มีแต่เรื่องที่ยากจะเล่า ดังนั้นแทบทุกส่วนการจัดแสดงจึงมีใจพ้องร่วมกันว่า จะทำอย่างไรให้เรื่องราวที่ยากจะเล่า นั้นสามารถมองเห็น (visualise) และมีรูปวัตถุที่จับต้องได้ (materialise) ยกตัวอย่างเช่น การจัดแสดงโบสถ์ของชาวยิว (synagogue) ซึ่งเป็นศาสนสถานที่ไม่ปรากฏหลงเหลือให้เห็นแล้วในปัจจุบัน หลายแห่งถูกรื้อถอนทำลายไประหว่างสงครามโลกและก่อนหน้านั้น สิ่งที่หลงเหลืออยู่คือ บันทึกที่พรรณาลักษณะของโบสถ์ และภาพถ่ายชุดหนึ่งที่บันทึกภาพโบสถ์แห่งหนึ่งไว้อย่างละเอียดทั้งภายนอกและภายใน ทีมจัดแสดงลงความเห็นว่า จะจำลองเพดานและหลังคาโบสถ์ไว้ในพื้นที่จัดแสดงห้องหนึ่ง การจัดแสดงส่วนนี้ นำไปสู่ความร่วมมือกับคนอื่นอีกหลายกลุ่มนอกพิพิธภัณฑ์ ทั้งจากโปแลนด์และสหรัฐอเมริกา โดยเฉพาะกลุ่มช่างไม้ และช่างฝีมือแขนงต่าง ๆ ที่มารวมตัวกัน เพื่อที่จะสร้างโครงหลังคาโบสถ์ขึ้นมาใหม่ ด้วยวัสดุในปัจจุบัน

แต่ใช้ความรู้และวิธีทำแบบเดียวกับในอดีต หลังจากการศึกษาและออกแบบชิ้นส่วนต่าง ๆ ที่ถอดแบบจากภาพถ่ายดังกล่าว โครงสร้างหลังคาทำด้วยไม้ถูกสร้างและทดลองประกอบที่พิพิธภัณฑ์กลางแจ้ง (open-air museum) แห่งหนึ่งทางตอนใต้ของโปแลนด์ โดยใช้เวลาในการทำเวิร์คช็อปชิ้นตอนสุดท้ายประมาณหกสัปดาห์ หลังจากนั้นก็แยกชิ้นส่วนและขนย้ายมาประกอบขึ้นใหม่ในอาคารพิพิธภัณฑ์ ต่อจากนั้นก็เข้าสู่กระบวนการวาดภาพเพดานและภายในโบสถ์ ซึ่งได้รับความร่วมมือจากจิตรกรอาสาสมัครหลายกลุ่มแบ่งกันวาดแต่ละส่วนในทำนองเดียวกับการก่อสร้างโครงสร้างหลังคา คือวาดตามรูปแบบที่ปรากฏในภาพถ่ายด้วยวิธีการและด้วยสีแบบเดียวกับในอดีต สิ่งที่เกิดขึ้นจากกระบวนการจัดแสดงส่วนนี้คือการได้ย้อนกลับไปศึกษาและทบทวนความรู้ในอดีตของคนรุ่นก่อน และทำให้ความรู้เหล่านั้นกลับมามีชีวิตอีกครั้งโดยคนอีกรุ่นหนึ่ง สิ่งเหล่านี้ทำให้พิพิธภัณฑ์ไม่เพียงมีความหมายต่อคนที่ร่วมลงมือลงแรงสร้างพิพิธภัณฑ์แห่งนี้ขึ้นมาเท่านั้น แต่กระบวนการจัดแสดงพิพิธภัณฑ์ยังเชื่อมโยงคนรุ่นปัจจุบันเข้ากับคนรุ่นก่อน และกับอดีตที่ครั้งหนึ่งได้ถูกละเลยหรือหลงลืมไป

ความยากของการเล่าเรื่องและการจัดแสดงของพิพิธภัณฑ์แห่งนี้คือ จะพูดถึงโคกนาฏกรรมที่เกิดขึ้นกับชาวยิวในโปแลนด์และทั่วทั้งยุโรปอย่างไรโดยไม่ไป

ตอกย้ำภาพความรังเกียจเดียดฉันท์ที่มีต่อชาวยิว และไม่ไปตอกย้ำความรู้สึกสิ้นหวัง ภาพความรุนแรง และบาดแผลฉกรรจ์ในอดีต รวมไปถึงจะเล่าเรื่องอย่างไรไม่ให้กระทบความสัมพันธ์อันดีกับประเทศเพื่อนบ้านที่ในอดีตเคยเป็นคู่สงครามและผู้รุกรานอย่างเยอรมนี ประเด็นทางการเมืองที่อ่อนไหวและข้อกังวลเหล่านี้ทำให้พิพิธภัณฑ์พยายามที่จะสร้างและพยายามที่จะเป็น พื้นที่ของความไว้วางใจ (trust zone) สำหรับผู้ชม โดยเล่าความจริงจากแง่มุมที่หลากหลายและไม่เหมารวม ด้วยเสียงหลาย ๆ เสียง และแสดงให้เห็นถึงสเปกตรัมของความสัมพันธ์ระหว่างคน ซึ่งมีทั้งการอยู่ด้วยกันและการขัดแย้งกัน (co-existence and conflict) การร่วมมือและการแข่งขัน (cooperation and competition) การแบ่งแยกและการผนวกรวม (separation and integration)

ในการเล่าเรื่อง พิพิธภัณฑ์แห่งนี้มีหลักคิดอยู่ 3 ประการด้วยกันคือ 1) เล่าเรื่องด้วยบุคคลที่หนึ่ง และใช้แหล่งข้อมูลชิ้นต้นให้มากที่สุด 2) ตรึงผู้ชมให้อยู่กับปัจจุบันและตำแหน่งแห่งที่ทางประวัติศาสตร์ ที่ผู้ชมกำลังยืนอยู่ (historical present) 3) มีเสียงหลายเสียงในนิทรรศการ และใช้การเล่าเรื่องแบบเปิด (open narratives) ในตอนท้ายของการบรรยาย อาจารย์บาร์บาราได้ย้ำถึงความจำเป็นที่พิพิธภัณฑ์จะต้องเป็น ผู้ที่มีส่วนในการเปลี่ยนแปลงและผลักดันสังคมไปสู่อนาคตข้างหน้า ในเรื่องของผลลัพธ์ นอกเหนือจากพิพิธภัณฑ์ที่ปรากฏให้เห็นเป็นรูปธรรมและจำนวนผู้เข้าชมที่มากกว่าหนึ่งล้านคนแล้ว กระบวนการจัดแสดงและกิจกรรมของโพลินมิวเซียม ยังมีส่วนในการเชื่อมร้อยครอบครัวชาวยิวหลายสิบครอบครัวจากทั่วโลก ที่เป็นลูกหลานของผู้ที่อพยพไปจากโปแลนด์ หรือมีสายสัมพันธ์กับชาวยิวในโปแลนด์ ซึ่งในขณะนี้เครือข่ายนี้ก็ยังคงขยายตัวและมีความเคลื่อนไหว

อยู่เรื่อย ๆ ผ่านสื่อสังคมออนไลน์

พิพิธภัณฑ์ชาติพันธุ์วิทยาหลังคลื่นวิพากษ์ แนวหลังอาณานิคม

พิตตรีเวอร์สมิวเซียม มหาวิทยาลัยออกซฟอร์ด ประเทศอังกฤษ ก็มีชะตากรรมไม่ต่างจากพิพิธภัณฑ์ชาติพันธุ์วิทยาหลาย ๆ แห่งในยุโรปและอเมริกาเหนือที่ถูกวิพากษ์วิจารณ์อย่างหนักตลอด 2-3 ทศวรรษที่ผ่านมา โดยเฉพาะจากงานศึกษาเชิงวิพากษ์แนวหลังอาณานิคม (post-colonial criticism) (Hall, 1992; Coombes, 1994; Lidchi, 1997; Barringer & Flynn, 1998) ซึ่งสืบเนื่องมาจากอดีตของพิพิธภัณฑ์ขนาดใหญ่ ที่เกี่ยวข้องกับการล่าอาณานิคมของจักรวรรดิจากยุโรป การสร้างภาพแทนความเป็นอื่น และการสร้างความชอบธรรมให้กับการยึดครองดินแดนและกดขี่ข่มเหงคนพื้นเมือง โดยเฉพาะพิพิธภัณฑ์ชาติพันธุ์วิทยาและพิพิธภัณฑ์ที่สะสมและจัดแสดงวัตถุจากดินแดนห่างไกลนอกทวีปยุโรป ข้อวิพากษ์วิจารณ์เหล่านี้ปรากฏชัดเจนและมีมากขึ้นเรื่อย ๆ หลังการประกาศอิสรภาพของประเทศอดีตอาณานิคมภายหลังสิ้นสุดสงครามโลกครั้งที่ 2 ควบคู่ไปกับการก่อตัวของกระแสการเคลื่อนไหวเรียกร้องสิทธิทางวัฒนธรรมของชนพื้นเมืองและกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ในช่วงหลายทศวรรษที่ผ่านมา ที่เกี่ยวข้องโดยตรงกับพิพิธภัณฑ์ก็คือ การเคลื่อนไหวเรียกร้องให้พิพิธภัณฑ์ขนาดใหญ่ส่งคืนวัตถุทางวัฒนธรรม ให้กับกลุ่มชนที่เป็นเจ้าของวัฒนธรรม

บริบททางการเมืองและความเปลี่ยนแปลงเหล่านี้ทำให้อุดมคติของพิพิธภัณฑ์ชาติพันธุ์วิทยา ที่ครั้งหนึ่ง

เคยเป็นความภาคภูมิใจ กลายเป็นอดีตที่ไม่ลงตัว กระทั่งกลายเป็นสถานการณ์ยากลำบากที่พิพิธภัณฑ์ชาติพันธุ์วิทยากำลังเผชิญอยู่ในปัจจุบัน ซึ่งในที่นี่ผู้เขียนจะไม่ขอลงรายละเอียดมากไปกว่านี้² ประเด็นหลักที่จะกล่าวถึงในหัวข้อนี้คือ พิพิธภัณฑ์ชาติพันธุ์วิทยาหลาย ๆ แห่งในยุโรปตอบสนองอย่างไรต่อกระแสการวิพากษ์แนวหลังอาณานิคมดังกล่าว และดำเนินการอย่างไรกับมรดกจากยุคอาณานิคมที่ตกทอดมาถึงคนรุ่นปัจจุบัน

ในช่วงสองทศวรรษที่ผ่านมา พิพิธภัณฑ์ชาติพันธุ์วิทยามีการปรับตัวในหลายลักษณะ บางแห่งถูกยุบหรือควบรวมกับพิพิธภัณฑ์อื่น เช่น Museum of Mankind กรุงลอนดอน ประเทศอังกฤษ ปิดตัวลงในปี ค.ศ. 1998 และย้ายชุดสะสมไปรวมกับบริติชมิวเซียม ในกรณีของประเทศสวีเดน พิพิธภัณฑ์ชาติพันธุ์วิทยาหลายแห่ง ถูกผนวกเข้าด้วยกันแล้วก่อตั้งเป็น National Museum of World Culture ในปี ค.ศ. 2004 บางแห่งมีการปรับโครงสร้างองค์กรและปรับเปลี่ยนรูปแบบการจัดแสดงขนานใหญ่ เช่น Musée du quai Branly ประเทศฝรั่งเศส ก่อตั้งในปี ค.ศ. 2006 บางแห่งอยู่ระหว่างดำเนินการ เช่น พิพิธภัณฑ์ชาติพันธุ์วิทยา กรุงเบอร์ลิน กำลังย้ายชุดสะสมจากสถานที่เดิมซึ่งตั้งอยู่ชานกรุงเบอร์ลินไปจัดแสดงที่ Humboldt Forum กลางกรุงเบอร์ลิน ร่วมกับพิพิธภัณฑ์ศิลปะเอเชียและชุดสะสมของมหาวิทยาลัยฮุมโบลด์แห่งเบอร์ลิน (Macdonald, 2015: 214-5) พิพิธภัณฑ์ขนาดใหญ่หลายแห่งมีความสัมพันธ์ที่ไม่ราบรื่นนักกับกลุ่มชนพื้นเมืองและชุมชนที่เป็นต้นทางของวัตถุสะสมในพิพิธภัณฑ์ เนื่องด้วยข้อพิพาทเกี่ยวกับการขอคืนวัตถุจัดแสดงกลับสู่มาตุภูมิ (re-patriation) รวมไปถึงการเรียกร้องให้พิพิธภัณฑ์ปรับ

² รายละเอียดเพิ่มเติมเกี่ยวกับพิพิธภัณฑ์ชาติพันธุ์วิทยาในอังกฤษ ฝรั่งเศส และเยอรมนี โปรดดู Barringer and Flynn, 1998; Henare, 2005; Conklin, 2013; Penny, 2002; Zimmerman, 2001

เปลี่ยนวิธีการปฏิบัติกับวัตถุจัดแสดงในพิพิธภัณฑ์ โดยเฉพาะกรณีของศาสนวัตถุและสิ่งของที่เกี่ยวข้องกับความคิดศิลปะและพิธีกรรมความเชื่อ (Paine, 2012; Simpson, 1996) และกรณีโครงกระดูกและชิ้นส่วนร่างกายมนุษย์ (Jenkins, 2012; Rassool, 2015)

พิตตรีเวอร์สมิวเซียม เป็นพิพิธภัณฑ์ชาติพันธุ์วิทยาที่ตัดสินใจคงสภาพการจัดแสดงแบบเดิมไว้ แม้ว่าจะมีการปรับปรุงพื้นที่บางส่วน เช่น ทางเข้าและพื้นที่ด้านหน้า รวมถึงบริเวณร้านขายหนังสือและของที่ระลึก แต่พื้นที่จัดแสดงก็ใกล้เคียงอย่างมากกับยุคแรก ๆ คือมีลักษณะคล้ายเป็นคลังเปิด หรือที่พิพิธภัณฑ์เรียกว่า แบบวิกตอเรียน พิพิธภัณฑ์แห่งนี้ก่อตั้งขึ้นในปี ค.ศ. 1884 หลังได้รับบริจาคชุดสะสมจาก นายพลพิตตรีเวอร์ส อาจกล่าวได้ว่า พิตตรีเวอร์สมิวเซียมมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อกำเนิดและพัฒนาการของสาขาวิชามานุษยวิทยาที่มหาวิทยาลัยออกซฟอร์ด ซึ่งก่อตั้งอย่างเป็นทางการในปี ค.ศ. 1905 แต่ความคิดริเริ่มและการก่อรูปก่อร่างสาขาวิชามานุษยวิทยาก็มีพัฒนาการควบคู่มากับการก่อตั้งพิพิธภัณฑ์ชาติพันธุ์วิทยาแห่งนี้ ท่ามกลางกระแสวิพากษ์แนวหลังอาณานิคม พิตตรีเวอร์สมิวเซียมเป็นตัวอย่างของความริเริ่มที่น่าสนใจหลายประการ แม้ว่าจะไม่ได้ปรับโครงสร้างหรือเปลี่ยนแปลง

รูปโฉมของการจัดแสดงเหมือนกับพิพิธภัณฑ์ชาติพันธุ์วิทยาที่อื่น ๆ ในที่นี้ขอกล่าวถึง 3 เรื่องด้วยกัน ได้แก่ 1) การวิจัยและจัดทำฐานข้อมูลวัตถุสะสม 2) ความร่วมมือระหว่างพิพิธภัณฑ์กับกลุ่มชนที่เป็นต้นทางของวัตถุสะสม และ 3) การใช้สื่อในการสร้างประสบการณ์แปลกใหม่ให้กับผู้เข้าชม

โครงการวิจัยเรื่อง ‘อังกฤษ: ความเป็นอื่นที่อยู่ข้างใน’ (England: the Other Within)³ เป็นตัวอย่างของการสนองตอบต่อข้อวิพากษ์แนวหลังอาณานิคมที่มีนัยสำคัญและแตกต่างไปจากพิพิธภัณฑ์ชาติพันธุ์วิทยาที่อื่น ๆ นั่นคือ การมองกลับเข้ามาข้างในสังคมอังกฤษเอง โครงการวิจัยนี้ได้รับทุนสนับสนุนจากกองทุนเพื่อการวิจัยของอังกฤษ และเป็นโครงการที่ต่อยอดมาจากโครงการวิจัยก่อนหน้านี้เรื่อง ‘พิพิธภัณฑ์เชิงสัมพันธ์’ (Relational Museum)⁴ โครงการศึกษาพิพิธภัณฑ์เชิงสัมพันธ์เป็นการจัดทำฐานข้อมูลวัตถุสะสมทั้งหมดของพิตตรีเวอร์สมิวเซียม และวิเคราะห์เครือข่ายความสัมพันธ์ที่เกี่ยวข้องกันระหว่างวัตถุสะสมในแง่มุมต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นความสัมพันธ์กับผู้สะสมพื้นที่ บริบทของการสะสม และชุมชนที่เป็นต้นทางของวัตถุเหล่านั้น ข้อค้นพบที่พลิกความคาดหมายก็คือ แม้ว่า พิตตรีเวอร์สมิวเซียมจะให้ความสำคัญกับวัฒนธรรมอื่น แต่ในพิพิธภัณฑ์กลับมีวัตถุชาติพันธุ์กว่า 44,000 ชิ้น ที่ได้มาจากพื้นที่ส่วนต่าง ๆ ของประเทศอังกฤษเอง นับเป็นชุดสะสมที่มีจำนวนมากที่สุดเมื่อเทียบกับของที่ได้จากประเทศอื่น ซึ่งมีอยู่รวมทั้งหมดประมาณ 250,000 ชิ้น

ในจำนวนนี้ มีสิ่งของ 5,841 ชิ้น ได้มาจากพื้นที่บริเวณออกซฟอร์ดเชอร์ (Oxfordshire) ซึ่งมีจำนวนมากที่สุด

³ เนื้อหาส่วนนี้มาจากการบรรยายหัวข้อ "Being English: An Exploration of Identity Through the Collections of the Pitt Rivers Museum" โดย Professor Chris Gosden หัวหน้าโครงการวิจัย (<https://www.youtube.com/watch?v=vSAGdUzRs0M>) และเว็บไซต์ของโครงการวิจัย (<http://web.prm.ox.ac.uk/england/index.html>)

⁴ รายละเอียดเพิ่มเติมดู Gosden and Larson, 2007

เมื่อเทียบกับพื้นที่อื่น ๆ รองลงมาคือ พื้นที่ซัสเซกซ์ (Sussex) 4,039 ขึ้น ตามด้วย เกรทเทอร์ลอนดอน (Greater London) และซัพฟ์เฟิลด์ (Suffolk) พื้นที่ละ 3,385 และ 3,114 ขึ้น ตามลำดับ ทว่าสิ่งของเหล่านี้กลับไม่ได้รับความสนใจหรือถูกพูดถึงมาก่อน ข้อค้นพบนี้สร้างความประหลาดใจและนำไปสู่การศึกษาวิจัยเจาะลึกเกี่ยวกับวัตถุสะสมกลุ่มนี้ในเวลาต่อมา โดยมีประเด็นศึกษาเน้นที่อัตลักษณ์ความเป็นอังกฤษ และความเป็นอื่นที่อยู่ภายในสังคมอังกฤษ รวมไปถึงการสืบค้นชีวประวัติของชุดสะสมและสิ่งของแต่ละชิ้น คณะผู้วิจัยค้นพบต่อไปอีกว่า วัตถุชาติพันธุ์หลายชิ้นเป็นเครื่องรางและสิ่งของที่เกี่ยวข้องกับการใช้เวทย์มนต์คาถา (witchcraft and magic) ซึ่งถูกสะสมและมอบให้พิพิธภัณฑสถานโดย เอ็ดเวิร์ด บี. ไทเลอร์ (Edward B. Tylor) นักมานุษยวิทยารุ่นบุกเบิก และเป็นภัณฑารักษ์คนหนึ่งของพิพิธภัณฑสถานมิวเซียมในยุครวมเริ่ม สิ่งของเหล่านี้ถูกสะสมและเก็บไว้ในพิพิธภัณฑสถานในฐานะ 'primitive culture' ไม่ต่างจากวัตถุชาติพันธุ์จากพื้นที่ห่างไกลนอกยุโรป กล่าวคือเป็นตัวอย่างของวัฒนธรรมก่อนสมัยใหม่ที่ตกค้างอยู่ในโลกสมัยใหม่ในช่วงนั้น และอยู่ในลำดับขั้นของวิวัฒนาการทางวัฒนธรรมที่ล่าช้ากว่าศาสนาและวิทยาศาสตร์

นอกจากจะนำไปสู่การตั้งคำถามเกี่ยวกับความเป็นอื่นในสังคมของตนเองแล้ว ข้อวิพากษ์แนวหลังอาณานิคมยังนำไปสู่มุมมองใหม่และเรื่องราวใหม่ ๆ เกี่ยวกับสิ่งของชุดเดิม เรื่องราวเกี่ยวกับสิ่งของที่ได้มาจากพื้นที่ใกล้เคียงกับมหาวิทยาลัยทำให้พิพิธภัณฑสถานมิวเซียม ในอีกแง่มุมหนึ่ง มีลักษณะเป็นพิพิธภัณฑสถานท้องถิ่นที่เชื่อมโยงกับพื้นที่และผู้คนที่อาศัยอยู่รายรอบพิพิธภัณฑสถาน และทำให้พิพิธภัณฑสถานได้ค้นพบเรื่องราวและแง่มุมที่ไม่เคยรู้ หรือไม่เคยสนใจมาก่อน เช่น ชีวิต

ความเป็นอยู่ของคนอังกฤษพื้นถิ่นเมื่อร้อยปีก่อน การเปลี่ยนแปลงของพื้นที่ชนบทในออกซฟอร์ดเชอร์ การย้ายถิ่น การสร้างอัตลักษณ์ท้องถิ่น ที่โยงกับการสร้างอัตลักษณ์ของชาติและความเป็นอังกฤษ เป็นต้น พิพิธภัณฑสถานมิวเซียม เป็นกรณีศึกษาพิพิธภัณฑสถานที่มีความสำคัญกับงานฐานข้อมูลและการวิจัยพื้นฐาน ซึ่งสามารถต่อยอดไปสู่การศึกษาวิจัยเชิงลึก ที่เป็นประโยชน์ต่อการจัดแสดงและการสร้างองค์ความรู้ที่ไม่หยุดนิ่ง และให้ข้อคิดที่สำคัญว่า ปัญหาของพิพิธภัณฑสถานพิพิธภัณฑ์วิทยา รวมถึงพิพิธภัณฑสถานที่ครอบครองวัตถุสิ่งของจำนวนมาก อาจมิได้อยู่ที่การมีสิ่งของและอดีตมากเกินไป แต่เป็นเพราะรู้จักอดีตและสิ่งของที่มีอยู่น้อยเกินไป ดังนั้น การศึกษาวิจัยและการทำความเข้าใจสิ่งของในพิพิธภัณฑสถานจึงเป็นพื้นฐานที่สำคัญสำหรับการจัดแสดง และหากปราศจากสิ่งนี้ก็ยากที่พิพิธภัณฑสถานจะมองเห็นอนาคตที่เต็มไปด้วยทางเลือกและความเป็นไปได้ที่หลากหลาย

สำหรับสิ่งของสะสมที่มาจากวัฒนธรรมอื่นนั้น พิพิธภัณฑสถานมิวเซียมมีโครงการวิจัยสืบค้นย้อนรอยกลับไปตั้งแต่สมัยแรกเริ่มสะสมสิ่งของเข้าพิพิธภัณฑสถานเรื่อยมาจนถึงสิ้นสุดสงครามโลกครั้งที่ 2 คือระหว่างปี ค.ศ. 1884-1945 ซึ่งถือได้ว่าเป็นยุคอาณานิคมเพื่อศึกษาถึงความเคลื่อนไหวที่เกิดขึ้นกับพิพิธภัณฑสถานและของสะสมที่ได้มา รวมไปถึงการเดินทางของนักสะสมและนักวิชาการชาวยุโรปไปยังดินแดนห่างไกลและการเก็บรวบรวมสิ่งของที่ต่อมากลายเป็นชุดสะสมของพิพิธภัณฑสถานมิวเซียม งานวิจัยได้ฉายให้เห็นบรรยากาศในช่วงนั้นและความสัมพันธ์ระหว่างชาวยุโรปกับคนพื้นเมือง โดยเชื่อมโยงเข้ากับชีวประวัติของนักสะสมแต่ละคน⁵

⁵ รายละเอียดเพิ่มเติมดู Gosden and Knowles, 2001

โครงการวิจัยและนิทรรศการที่น่าสนใจอีกชุดหนึ่ง เป็นโครงการที่เกิดขึ้นจากความร่วมมือระหว่างพิตตรีเวอร์สมิวเซียม กับภาควิชามานุษยวิทยา แห่งมหาวิทยาลัยอาเบอร์ดีน (Aberdeen University) สก็อตแลนด์ สหราชอาณาจักร และชนพื้นเมืองเผ่าแบลคฟุต (Blackfoot) ในประเทศแคนาดา เลื้อแบลคฟุต⁶ เป็นวัตถุสะสมที่พิตตรีเวอร์สมิวเซียมได้รับบริจาคจากนักสะสมคนหนึ่งในปี ค.ศ. 1893 โครงการวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อทำความเข้าใจคุณค่า ความหมายทางจิตวิญญาณของเลื้อแบลคฟุต และค้นหาวิธีที่จะอนุรักษ์เลื้อชุดนี้ รวมถึงศึกษาวิธีการทอและตัดเย็บขึ้นใหม่ จากฐานความรู้เดิมของชาวแบลคฟุต นิทรรศการเกี่ยวกับเลื้อแบลคฟุตและความร่วมมือดังกล่าว ได้นำไปจัดแสดงทั้งที่พิตตรีเวอร์สมิวเซียมและพิพิธภัณฑ์อีกสองแห่งในประเทศแคนาดา

โครงการเลื้อแบลคฟุตเป็นตัวอย่างของความสัมพันธ์อีกรูปแบบหนึ่ง ระหว่างพิพิธภัณฑ์ชาติพันธุ์วิทยากับชนพื้นเมืองที่นอกเหนือจากความสัมพันธ์ที่ไม่เท่าเทียมกันแบบยุคอาณานิคม และความไม่ลงรอยอันเนื่องมาจากการขอลิขิตวัตถุกลับสู่มาตุภูมิ และดูจะเป็นความพยายามที่สอดคล้องไปกับกระแสที่เกิดขึ้นในโลกวิชาการพิพิธภัณฑ์ศึกษาและแวดวงพิพิธภัณฑ์ปฏิบัติในปัจจุบัน ที่หัน

มาอภิปรายและให้ความสำคัญกับการทำพิพิธภัณฑ์แบบมีส่วนร่วม (participatory museum) (Simon, 2012) การร่วมจัดแสดง (co-curation) และความร่วมมือระหว่างพิพิธภัณฑ์กับกลุ่มคนที่หลากหลาย โดยเฉพาะแค่ในฐานะผู้ชม หรืออาสาสมัคร แต่ในฐานะผู้ร่วมจัดแสดง หรือร่วมเป็นเจ้าของพิพิธภัณฑ์ โดยเฉพาะกลุ่มคนที่มีความสัมพันธ์กับสิ่งของในพิพิธภัณฑ์ หรือมีประสบการณ์ร่วมกับวัฒนธรรมที่เป็นต้นทางของสิ่งของเหล่านั้น (Golding & Modest, 2013)

พิพิธภัณฑ์ สื่อ และนวัตกรรมการจัดแสดง

จากสองกรณีตัวอย่างข้างต้นจะเห็นได้ว่า สื่อและการสื่อสารเป็นเรื่องสำคัญสำหรับพิพิธภัณฑ์ในปัจจุบัน คำถามสำคัญอาจมีได้อยู่ที่การเลือกใช้สื่อประเภทไหนและอย่างไร ในการที่จะนำเสนอไปสู่ผู้เข้าชม แต่ตัวพิพิธภัณฑ์เองก็มีสถานะเป็นสื่อ (media) และสื่อกลาง (mediator) แบบหนึ่งด้วยเช่นกัน นอกจากนี้ยังเชื่อมโยงไปถึงเรื่องการคิดข้ามสื่อ และนวัตกรรมการจัดแสดง ซึ่งเป็นประเด็นที่ผู้เขียนอยากชวนสนทนาในหัวข้อนี้ ในกรณีของโพลินมิวเซียม นอกเหนือจากเรื่องมุมมองและวิถีคิดเกี่ยวกับการจัดแสดงเรื่องชาวยิวและการฆ่าล้างเผ่าพันธุ์ที่แตกต่างไปจากพิพิธภัณฑ์ที่อื่น ๆ ที่เล่าเรื่องเดียวกัน พิพิธภัณฑ์แห่งนี้ยังเป็นตัวอย่างที่ชวนให้คิดถึงเรื่องการสื่อสารและการสร้างสื่อจัดแสดง ขณะที่พิตตรีเวอร์สมิวเซียมก็เป็นตัวอย่างที่โดดเด่นของการใช้สื่อ แสง-สี-เสียง ในการสร้างประสบการณ์แปลกใหม่ให้กับผู้เข้าชมพิพิธภัณฑ์

ศิลปะกับงานพิพิธภัณฑ์เป็นอีกประเด็นหนึ่งที่สำคัญ ศิลปินเป็นคนอีกกลุ่มหนึ่งที่เข้ามามีส่วนร่วมในงาน

⁶ <https://www.prm.ox.ac.uk/blackfoot.html>

จัดแสดงของพิพิธภัณฑ์ทั้งสองแห่ง และมีบทบาทอย่างสำคัญในการสร้างและใช้สื่ออย่างสร้างสรรค์และทรงพลัง ตัวอย่างแรกคือ ประสบการณ์แสงและเสียงชาติพันธุ์ที่พิพิธภัณฑ์เวอร์สมิวเซียม โดยการเปิดให้ผู้เข้าชมเยี่ยมชมพิพิธภัณฑ์ในยามค่ำคืนพร้อมกับไฟฉายเล็ก ๆ เพื่อส่องดูวัตถุตามตู้จัดแสดงท่ามกลางบรรยากาศของพิพิธภัณฑ์ในเงาสลัว สลับกับแสงสี พร้อมด้วย การแสดงดนตรีประกอบเสียงชาติพันธุ์ที่บันทึกจากภาคสนาม เป็นประสบการณ์ที่แปลกใหม่และได้รับความนิยมไม่น้อยจากผู้ชม และกิจกรรมนี้ยังคงจัดต่อเนื่องมาทุกปี ผู้เขียนมีโอกาสได้เข้าร่วมบรรยากาศนี้ในปี ค.ศ. 2013 แม้ว่าจะเคยเข้าชมพิพิธภัณฑ์แห่งนี้หลายครั้ง แต่บรรยากาศครั้งนั้นก็แตกต่างไปอย่างมาก การใช้ไฟฉายไล่ส่องดูของแต่ละชิ้นในแต่ละตู้ ทำให้มองเห็นรายละเอียดที่แตกต่างไปจากตอนกลางวันมาก และทำให้ผู้เขียนจดจำสิ่งของได้มาก และแจ่มชัดอย่างไม่น่าเชื่อ นับเป็นประสบการณ์การชมพิพิธภัณฑ์ที่อยู่ในความทรงจำครั้งหนึ่ง

การจัดแสดงที่โพลินมิวเซียมแตกต่างอย่างสิ้นเชิงจากพิพิธภัณฑ์เวอร์สมิวเซียม เนื่องจากไม่ได้เริ่มต้นจากของสะสม แต่เริ่มต้นจากมีเรื่องที่ยากจะเล่า สื่อจัดแสดงจึงเป็นโจทย์ใหญ่ในทุกหัวข้อการจัดแสดงและทุกห้องนิทรรศการของพิพิธภัณฑ์แห่งนี้ สามารถเป็นกรณีศึกษาเรื่องสื่อและการสื่อสารได้ ดังเช่นตัวอย่างการจัดแสดงโบสถ์ชาวยิวที่ได้กล่าวถึงข้างต้นในที่นี้ขอเล่าถึงอีกตัวอย่างหนึ่งคือ ห้องจัดแสดงประวัติศาสตร์ยุคกลาง (Medieval Period) ซึ่งอยู่ในช่วงเวลาประมาณ ค.ศ. 900 - 1500 คำถามคือ จะเล่าถึงประวัติศาสตร์ชาวยิวในช่วงเวลา 600 ปีนี้ได้อย่างไร ในขณะที่มีสิ่งของอยู่เพียง 2 ชิ้นที่เกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์ช่วงนี้ นั่นคือ ป้ายหลุมฝังศพหนึ่งอัน และเหรียญสตางค์ขนาดเล็กหนึ่งเหรียญ

ข้อมูลอื่น ๆ เป็นตำนาน เรื่องเล่า และเรื่องราวในคัมภีร์ศาสนา ซึ่งบันทึกในสมุดภาพเขียนสีประดับทองคำ (Illuminated Manuscripts) ที่งดงามมาก และเป็นวัตถุจัดแสดงชิ้นสำคัญในพิพิธภัณฑ์หลายแห่ง แต่ที่โพลินมิวเซียมไม่มีให้ดู แต่พิพิธภัณฑ์พยายามทำให้คนดูรู้สึกเหมือนเดินอยู่ในภาพเขียนเหล่านั้น โดยการวาดภาพจิตรกรรมฝาผนังรอบห้องนิทรรศการขนาดเท่าของจริง (life size) ลงสีประดับทองคำ ในลักษณะเดียวกับในสมุดภาพ เล่าเรื่องเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ยุคกลางผ่านตัวละครที่ปรากฏในตำนาน การจัดแสดงส่วนนี้ได้รับความร่วมมือจากศิลปินร่วมสมัยซึ่งเป็นนักเขียนภาพการ์ตูน เป็นผู้วาดภาพบนผนังทั้งหมด และมีศิลปินอีกคนหนึ่งรับหน้าที่ตกแต่งประดับทองคำ

การจัดแสดงโบสถ์และประวัติศาสตร์ยุคกลางด้วยภาพจิตรกรรมฝาผนังในโพลินมิวเซียมเป็นตัวอย่างของการคิดข้ามสื่อที่น่าสนใจ ทำให้ผู้เขียนนึกถึงวิธีการหรือแนวการจัดแสดงที่เรียกว่า การจุ่มตัว (immersion) ซึ่งเป็นแนวการจัดแสดงที่ทำให้ผู้ชมไม่เพียงแต่ยืนดูสิ่งที่อยู่ตรงหน้า แต่จุ่มตัวเองลงไปเป็นส่วนหนึ่งของการจัดแสดงนั้น แนวทางนี้เป็นแนวทางการจัดแสดงที่ได้รับความนิยมในกลุ่มพิพิธภัณฑ์ที่เรียกว่า open-air museums ซึ่งแพร่หลายในแถบยุโรปเหนือ (Sandberg, 2002:231-2) รวมไปถึงพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นหลายแห่งในอังกฤษ ก็ได้รับแรงบันดาลใจจากการจัดแสดงแนวนี้ (Srisinurai, 2014) ซึ่งแตกต่างจากการจัดแสดงด้วยวิธีการจำแนกประเภท (typology) การใช้วัตถุจำลอง (model) และรูปจำลองสามมิติ (diorama) ซึ่งในอดีตเคยได้รับความนิยมในพิพิธภัณฑ์ชาติพันธุ์วิทยาและธรรมชาติวิทยา และบ่อยครั้งที่ถูกวิจารณ์ว่าเป็นการนำวัตถุออกมาจากบริบทเดิม และจัดวางใหม่ในกรอบแนวคิด หรือลำดับชั้นวิวัฒนาการทางวัฒนธรรม

เป็นหลัก (Chapman, 1985:15) หากพิจารณาในแง่นี้ พิพิธภัณฑท์ก็คือสื่ออีกประเภทหนึ่งที่เราเรียกว่า สื่อในรูปวัตถุ (material media) ซึ่งมีลักษณะเฉพาะที่เป็นจุดแข็งคือ การมีรูปวัตถุ และการสื่อสารผ่านวัตถุสิ่งของที่จับต้องได้ (Henning, 2015:xii)

ผู้เขียนอยากทิ้งท้ายหัวข้อนี้ด้วยเรื่องนวัตกรรมการจัดแสดง จากตัวอย่างที่ยกมาจะเห็นได้ว่า นวัตกรรมการจัดแสดงไม่จำเป็นต้องหมายถึงสื่อสมัยใหม่หรือเทคโนโลยีที่ทันสมัยที่สุด แต่คือการค้นหามุมมองใหม่ ๆ และวิธีสื่อสารที่ทรงพลัง ที่สามารถตอบโจทย์การจัดแสดง ภายใต้เงื่อนไขและข้อจำกัดของพิพิธภัณฑท์ได้อย่างลงตัว จากตัวอย่างของพิพิธภัณฑท์ที่กล่าวมาข้างต้นจะเห็นได้ว่า การคิดข้ามสื่อ การเอาใจใส่เรื่องมุมมอง-พื้นที่-เวลา และจินตนาการถึงความเป็นไปได้ที่หลากหลาย เป็นตัวช่วยที่สำคัญ ตัวอย่างเช่น การเล่าเรื่องการฆ่าล้างเผ่าพันธุ์ จากมุมมองของชาวยิว ที่อยู่ในโปแลนด์ช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 ขณะที่ผู้เข้าชมพิพิธภัณฑท์ต่างก็ทราบอยู่แล้วว่าเกิดอะไรขึ้น แต่ในช่วงก่อนเกิดเหตุ นั้น ชาวยิวในโปแลนด์ไม่มีใครรู้ จึงเป็นความพยายามจะสื่อถึงความรู้สึกที่ไม่รู้ว่าอะไรจะเกิดขึ้น ความหวาดหวั่น วิตกกังวล ความไม่แน่ใจในอนาคตข้างหน้า อารมณ์ความรู้สึกเหล่านี้เป็นประสบการณ์ที่คาดหวังว่าจะเกิดขึ้นจากปฏิสัมพันธ์ของผู้ชมกับสื่อจัดแสดง

พื้นที่ทางสังคม

เครือข่ายผู้กระทำการ

และพลังของพิพิธภัณฑ์

พันธกิจทางสังคมของพิพิธภัณฑท์และความเชื่อมโยงระหว่างพิพิธภัณฑท์กับคนและสังคม เป็นประเด็นใหญ่ที่ถูกพูดถึงอย่างต่อเนื่องในระยะ 2-3 ทศวรรษที่ผ่านมา ทั้งในแวดวงพิพิธภัณฑท์ศึกษาและวงการพิพิธภัณฑท์ทั่วโลก ความตระหนักและข้อถกเถียงในประเด็นเหล่านี้อาจกล่าวได้ว่า เริ่มต้นจากกระแสพิพิธภัณฑท์วิทยาแนวใหม่ (New Museology) (Vergo, 1989) ที่ตั้งคำถามต่อพันธกิจของพิพิธภัณฑท์ต่อสังคมและผู้คน กลุ่มไหนที่เป็นเป้าหมายของพิพิธภัณฑท์ กลุ่มไหนที่พิพิธภัณฑท์ควรเอาใจใส่ กระแสพิพิธภัณฑท์วิทยาแนวใหม่ ตั้งคำถามและวิพากษ์วิจารณ์พิพิธภัณฑท์ขนาดใหญ่หรือพิพิธภัณฑท์สถาบัน ที่ดำเนินการโดยจำกัดวงอยู่เฉพาะในกลุ่มผู้เชี่ยวชาญ แต่ไม่มีใครได้เชื่อมโยงกับสาธารณชน ในกรณีของอังกฤษ กระแสความตื่นตัวเรื่องพิพิธภัณฑท์วิทยาแนวใหม่ ยังเกี่ยวเนื่องกับปัญหาการตัดทอนงบประมาณสนับสนุนงานด้านศิลปะและวัฒนธรรมของรัฐบาล ทำให้พิพิธภัณฑท์ที่เคยได้รับทุนสนับสนุนจากรัฐต้องปรับตัวอย่างมากเพื่อที่จะอยู่รอด และหาทางที่จะเชื่อมโยงกับสังคมและแหล่งทุนนอกภาครัฐ รวมไปถึง การหารายได้เพื่อเลี้ยงตัวเอง (Hooper-Greenhill, 1995:1-2) กระแสพิพิธภัณฑท์วิทยาแนวใหม่ที่ว่านี้ ในอีกทางหนึ่งก็มีความเชื่อมโยงกับกระแสพิพิธภัณฑท์ชุมชน พิพิธภัณฑท์ท้องถิ่น พิพิธภัณฑท์อิสระที่ดำเนินการโดยคนธรรมดาสามัญ ที่มีใจรักพิพิธภัณฑท์และอยากทำพิพิธภัณฑท์ แม้ว่าจะไม่ได้เป็นผู้ที่ศึกษามาทางด้านพิพิธภัณฑท์หรือเชี่ยวชาญในเรื่องพิพิธภัณฑท์

ในอังกฤษนั้น นอกเหนือจากพิพิธภัณฑ์ขนาดใหญ่ที่เป็นที่รู้จักกันดีแล้ว ยังมีพิพิธภัณฑ์ขนาดกลางและขนาดเล็กอีกจำนวนมาก ที่ดำเนินการและมีกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง โดยความร่วมมือของผู้ปฏิบัติงานและอาสาสมัครในท้องถิ่น โดยการสนับสนุนของสภาท้องถิ่นและการระดมทุนจากประชาชนและองค์กรสาธารณกุศล (Candlin, 2016; Crooke, 2007; Yates, 2012) ในสหรัฐอเมริกา แคนาดา และออสเตรเลีย ก็มีความตื่นตัวอย่างสูงในเรื่องพิพิธภัณฑ์ โดยคนท้องถิ่นและชนพื้นเมืองดั้งเดิม (Karp, Kremer & Lavine, 1992; Kreps, 2003; Simpson, 1996) ปรากฏการณ์เหล่านี้ ในแง่มุมหนึ่งก็แสดงให้เห็นว่า พิพิธภัณฑ์กำลังมีบทบาทมากขึ้นเรื่อย ๆ ในฐานะพื้นที่ทางสังคม โดยเฉพาะสำหรับกลุ่มคนที่ก่อนหน้านี้ไม่มีที่ทางในพิพิธภัณฑ์ขนาดใหญ่ และอาจรวมถึงไม่มีที่ทางในสังคม

โพลินมิวเซียมเป็นตัวอย่างของพิพิธภัณฑ์ ที่ตระหนักถึงพันธกิจต่อสังคม ในฐานะผู้กระทำการที่มีส่วนผลักดันและเปลี่ยนแปลงสังคม และสามารถเชื่อมโยงพิพิธภัณฑ์กับคนและสังคมได้เป็นอย่างดี เนื่องจากเป็นพิพิธภัณฑ์ ที่เริ่มต้นจากองค์กรที่ไม่แสวงหากำไร ซึ่งอยู่นอกภาครัฐ และมีทรัพยากรจำกัด จึงจำเป็นที่จะต้องร่วมมือกับองค์กรและกลุ่มคนที่หลากหลาย มีผู้ถามอาจารย์บาร์บาราว่า “คุณมักใช้คำว่า ‘เรา’ เสมอในการบรรยาย อยากถามว่า คำว่า ‘เรา’ นี้หมายถึงใคร?” อาจารย์ตอบว่า “คำว่า ‘เรา’ นี้เป็นเราที่ใหญ่มาก ไม่ใช่เราที่เล็ก ๆ แล้วก็ยากมากที่จะกล่าวถึงให้ครบถ้วนได้ในคราวเดียว เพราะโครงการนี้ก็ใช้เวลาดำเนินการยาวนานเกือบ 20 ปี” หลังจากนั้น อาจารย์ก็เริ่มไล่เรียงถึงองค์กรและกลุ่มคนหลากหลายที่เข้ามาเกี่ยวข้อง ในแต่ละขั้นตอนของการทำพิพิธภัณฑ์ ซึ่งต้องอาศัยความร่วมมือจากคนหลายกลุ่ม หลาย

สาขาวิชาชีพ ทั้งนักวิจัย นักศึกษา นักวิชาการหลายสาขา นักออกแบบ ศิลปิน ช่างฝีมือ และชุมชนชาวยิว ทั้งในโปแลนด์ อิสราเอล และสหรัฐอเมริกา หน่วยงานภาครัฐ ฯลฯ ดังที่ได้กล่าวถึงไปข้างแล้วในหัวข้อก่อนหน้านี้

ตัวอย่างการจัดแสดงของโพลินมิวเซียมที่กล่าวถึงข้างต้น และอีกหลายส่วนที่ผู้เขียนไม่มีโอกาสได้กล่าวถึงในที่นี่ ทำให้พิพิธภัณฑ์แห่งนี้ดูจะมีลักษณะเป็นเครือข่ายของผู้กระทำการ (Law & Hassard, 1999:3) มากกว่าที่จะเป็นสถาบันหรือองค์กรที่มีโครงสร้างที่ตายตัว และไม่ได้จำกัดวงผู้กระทำการไว้แต่เฉพาะผู้มีตำแหน่งหน้าที่อย่างเป็นทางการในพิพิธภัณฑ์เท่านั้น การทำงานพิพิธภัณฑ์โดยคิดถึงพิพิธภัณฑ์ในฐานะที่เป็นเครือข่ายผู้กระทำการจึงดูจะเป็นวิธีการทำงานที่มีความยืดหยุ่น เปิดกว้าง และสนองตอบต่อความเปลี่ยนแปลงและข้อจำกัดต่าง ๆ ได้ดีในโลกยุคปัจจุบันที่มีพลวัตสูงและเชื่อมโยงทั่วถึงกันด้วยสื่อสารสนเทศ การทำงานในลักษณะนี้ ทำให้ผู้เขียนนึกถึงพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นในอังกฤษหลายแห่ง ที่มีเจ้าหน้าที่ประจำจำนวนน้อย แต่มีเครือข่ายผู้กระทำการ ที่มาช่วยงานพิพิธภัณฑ์มากกว่าเจ้าหน้าที่ประจำหลายสิบเท่า และกำลังหลักในการดำเนินงาน และความมีชีวิตชีวาของพิพิธภัณฑ์ก็มาจากพลังของเครือข่ายผู้กระทำการเหล่านี้เป็นส่วนสำคัญ

ในท้ายที่สุด พิพิธภัณฑ์คงไม่อาจจะเลยพันธกิจในเรื่องการศึกษา การเป็นสื่อการเรียนการสอน และบทบาทหน้าที่ในการสื่อสารและถ่ายทอดความรู้ พิพิธภัณฑ์มหาวิทยาลัยหลายแห่ง ก่อตั้งและเติบโตมาพร้อมกับสาขาวิชา อาทิเช่น ธรรมชาติวิทยา ธรณีวิทยา โบราณคดี มานุษยวิทยา เป็นต้น พันธกิจทางการศึกษายังคงเป็นโจทย์หลักที่พิพิธภัณฑ์ไม่อาจจะเลย

และข่าวของที่สะสมในพิพิธภัณฑ์จำนวนไม่น้อย ก็มีที่มาสืบเนื่องจากภารกิจทางวิชาการแต่ละยุคแต่ละสมัย ที่อาจรุ่งเรืองในบางช่วงและอาจร่วงโรยในกาลต่อมา ดังเช่นกรณีพิพิธภัณฑ์ชาติพันธุ์วิทยา ก็เป็นตัวอย่งที่ชัดเจนในเรื่องนี้ พิพิธภัณฑ์มหาวิทยาลัยจึงอาจจำเป็นต้องทบทวนตนเอง และตั้งโจทย์การทำงานที่เท่าทันกับการเปลี่ยนแปลง สามารถตอบสนองกลุ่มคนที่หลากหลายและเชื่อมโยงกับประเด็นสาธารณะมากขึ้น ซึ่งนอกเหนือไปจากนิทรรศการถาวรที่ได้รับความสนใจและให้ความสำคัญอย่างมากแล้ว นิทรรศการหมุนเวียนก็เป็นเครื่องมือสื่อสาร หรือกิจกรรมอีกอย่างหนึ่งที่ทำให้พิพิธภัณฑ์มีความเคลื่อนไหว และมีชีวิตชีวาได้

บทส่งท้าย: ความรู้ จินตนาการ และอนาคตของพิพิธภัณฑ์

โพลินมิวเซียมและพิตตรีเวอร์สมิวเซียม ต่างก็เป็นพิพิธภัณฑ์ที่เผชิญหน้ากับอดีตที่ยากและไม่ลงตัว แต่ก็สามารถใช้ความรู้และจินตนาการนำพาพิพิธภัณฑ์ไปสู่ทางเลือกในอนาคตที่ต่างไปจากเดิมได้อย่างน่าสนใจ และเป็นกรณีศึกษาที่พิพิธภัณฑ์ในเมืองไทยสามารถเรียนรู้และร่วมแลกเปลี่ยนได้ เพราะวงการพิพิธภัณฑ์ในเมืองไทยเองก็มีความเคลื่อนไหวและริเริ่มสร้างสรรค์อยู่มาก โดยเฉพาะในกลุ่มของคนทำพิพิธภัณฑ์

จากกรณีศึกษาทั้งสองแห่ง จะเห็นได้ว่า ความรู้และจินตนาการเป็นเงื่อนไขสำคัญ ที่ส่งผลต่ออนาคตของพิพิธภัณฑ์ ซึ่งในที่นี้ไม่จำกัดเฉพาะแต่ความรู้ทางวิชาการ และความรู้ของโลกปัจจุบัน แต่รวมถึงความรู้จากประสบการณ์ในชีวิตประจำวัน และความรู้จากโลกอดีตด้วย แม้ว่างานพิพิธภัณฑ์จะเกี่ยวข้องกับความรู้หลากหลายประเภทและหลายสาขาวิชา แต่เนื่องจากผู้เขียนเป็นนักเรียนพิพิธภัณฑ์ที่เป็นสมาชิกของคณะสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา ก็อดไม่ได้ที่จะถามตัวเองว่า แล้วสังคมวิทยาและมานุษยวิทยาจะมีบทบาทมาร่วมกับพิพิธภัณฑ์ หรือสนับสนุนงานพิพิธภัณฑ์ได้อย่างไรบ้าง

จากมุมมองของผู้เขียน อาจกล่าวได้ว่า ที่ผ่านมา สังคมวิทยาและมานุษยวิทยามีบทบาทอย่างมากในการวิพากษ์วิจารณ์พิพิธภัณฑ์ และศึกษาพิพิธภัณฑ์เชิงวิพากษ์ ซึ่งก็เป็นเรื่องที่สำคัญและไม่อาจละเลย แต่ทว่าในส่วนที่เป็นงานพิพิธภัณฑ์ปฏิบัติการ หรือการริเริ่มสร้างสรรค์ที่จะข้ามพ้นข้อวิพากษ์นานาประการดังกล่าว ดูจะยังไม่ได้ให้ความสำคัญมากนัก พิพิธภัณฑ์ปฏิบัติการยังเป็นสนามโล่งกว้างที่สังคมวิทยาและมานุษยวิทยาสามารถทดลองทำงาน และร่วมสนทนาได้ และในปัจจุบันก็มองเห็นความเป็นไปได้และนิมิตหมายอันดีหลายประการ ทั้งในประเทศไทยและต่างประเทศ ดังเช่นตัวอย่างของพิพิธภัณฑ์ทั้งสองแห่งที่กล่าวถึงข้างต้น ในกรณีของประเทศไทยตลอดช่วงเวลากว่า 2 ทศวรรษที่ผ่านมา กล่าวได้ว่า มานุษยวิทยามีบทบาทอย่างสำคัญในแวดวงพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น และทำงานอย่างเข้มแข็งร่วมกับพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นหลายแห่ง แต่ก็ยังเป็นเพียงส่วนน้อย เมื่อเทียบกับจำนวนพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นทั้งหมดที่มีอยู่ในประเทศไทย ทั้งนี้ยังมีได้กล่าวถึงพิพิธภัณฑ์ประเภทอื่น ๆ ที่มีอยู่อีกเป็นจำนวนมาก

และหลากหลายในประเทศไทย ซึ่งมานุษยวิทยารวมไปถึงสังคมวิทยาสามารถร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และเป็นเครือข่ายผู้กระทำการของพิพิธภัณฑ์เหล่านั้นได้ ในปัจจุบัน แนวคิดเรื่องการจัดแสดง (co-curation) การทำพิพิธภัณฑ์แบบมีส่วนร่วม (participatory museum) และการสร้างความผูกพันกับสังคม (social engagement) เป็นแนวทางที่พิพิธภัณฑ์หลายแห่งให้ความสนใจและทดลองปฏิบัติ และนำไปสู่กิจกรรมทางสังคมและความร่วมมือระหว่างพิพิธภัณฑ์กับสาธารณชนมากขึ้น และแตกต่างไปจากก่อนหน้านี้ กระแสพิพิธภัณฑ์วิทยาแนวใหม่จะก่อตัวขึ้น อย่างไรก็ตาม ยังมีโจทย์ทางสังคมและการเมืองวัฒนธรรมอีกมาก ที่พิพิธภัณฑ์เกี่ยวข้องอยู่ และสามารถเป็นผู้ร่วมสร้างอนาคตและร่วมผลักดันการเปลี่ยนแปลงสังคม แต่สิ่งเหล่านี้จะเกิดขึ้นได้ ก็ต้องเริ่มต้นจากการทำความเข้าใจสังคม ทำความเข้าใจคน ทำความเข้าใจข้าวของที่สะสมและเข้าใจตัวของพิพิธภัณฑ์เอง ซึ่งในเรื่องเหล่านี้ สังคมวิทยาและมานุษยวิทยาก็น่าจะเป็นสาขาวิชาที่มีจินตนาการและเครื่องมือเครื่องมือที่เป็นประโยชน์อยู่ไม่น้อย ท้ายที่สุดนี้ ผู้เขียนหวังว่าเรื่องราวของพิพิธภัณฑ์ที่น่าเสนอในบทความนี้อาจชวนให้เกิดบทสนทนาที่สืบเนื่องไปเกี่ยวกับการเชื่อมโยงอดีตเข้ากับอนาคตและปัจจุบันของพิพิธภัณฑ์ และนำไปสู่การแลกเปลี่ยนประสบการณ์กับพิพิธภัณฑ์ที่อื่น ๆ รวมถึงอาจเป็นแรงบันดาลใจและเป็นกำลังใจให้ผู้ที่ชื่นชอบและสนใจพิพิธภัณฑ์ ได้ช่วยกันคิด ช่วยกันแสวงหาความรู้ และช่วยกันมองหาจินตนาการใหม่ ๆ และวิธีการที่ริเริ่มสร้างสรรค์ในการทำงานพิพิธภัณฑ์ต่อไปในอนาคต

บรรณานุกรม

- Barringer, T. & T. Flynn (eds.). (1998). *Colonialism and the Object: Empire, Material Culture, and the Museum*. London and New York: Routledge.
- Candlin, F. (2016). *Micromuseology: an Analysis of Small Independent Museums*. London: Bloomsbury.
- Chapman, W. R. (1985). Arranging Ethnology: A.H.L.F Pitt Rivers and the Typological Tradition. In Stocking, G.W. (ed.), *Objects and Others: Essays on Museums and Material Culture* (pp. 15-48). Madison: University of Wisconsin Press.
- Conklin, A. L. (2013). *In the Museum of Man: Race, Anthropology, and Empire in France, 1850 - 1950*. Ithaca: Cornell University Press.
- Coombes, A. E. (1994). *Reinventing Africa: Museums, Material Culture, and Popular Imagination in Late Victorian and Edwardian England*. New Haven: Yale University Press.
- Crooke, E. (2007). *Museums and Community: Ideas, Issues, and Challenges*. London: Routledge.
- Golding, V. & W. Modest. (2013). *Museums and Communities: Curators, Collections and Collaboration*. London: Bloomsbury.
- Gosden, C. & C. Knowles. (2001). *Collecting Colonialism: Material Culture and Colonial Change*. Oxford and New York: Berg.
- Gosden, C. & F. Larson. (2007). *Knowing Things: Exploring the Collections at the Pitt Rivers Museum (1884-1945)*. Oxford; New York: Oxford University Press.
- Hall, S. (1992). The West and the Rest: Discourse and Power. In Hall, S. & B. Gieben (eds.), *Formation of Modernity* (pp. 164-227). UK: The Open University Press.
- Henare, A. (2005). *Museums, Anthropology and Imperial Exchange*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Henning, M. (2015). Museum Media: An Introduction. In Henning, M. (ed.), *The International Handbooks of Museum Studies Vol. 3: Museum Media* (pp. xxxv - lx). UK: Wiley-Blackwell.
- Hooper-Greenhill, E. (1995). *Museum, Media, Message*. London: Routledge.
- Jenkins, Tiffany. (2011). *Contesting Human Remains in Museum Collections: the Crisis of Cultural Authority*. New York and London: Routledge.

- Karp, I., Kreamer, C. M. & S. D. Lavine (eds.). (1992). *Museums and Communities: the Politics of Public Culture*. Washington: Smithsonian Institution Press.
- Kirshenblatt-Gimblett, B. (1998). Objects of Ethnography. In Kirshenblatt-Gimblett, B. (ed.), *Destination Culture: Tourism, Museums, and Heritage* (pp. 17-78). Berkeley: University of California Press.
- Kreps, C. F. (2003). *Liberating Culture: Cross-Cultural Perspectives on Museums, Curation, and Heritage Preservation*. London and New York: Routledge.
- Law, J. & J. Hassard. (1999). *Actor Network Theory and After*. Oxford: Blackwell Publishers.
- Lidchi, H. (1997). The Poetics and the Politics of Exhibiting Other Cultures. In Hall, S. (ed.), *Representation: Cultural Representations and Signifying Practices* (pp.153-162). London: Sage.
- Macdonald, S. (2015). The Trouble with the Ethnological in Humboldt Lab Dahlem. In Humboldt Lab Dahlem (ed.), *The Laboratory Concept: Museum Experiments in the Humboldt Lab Dahlem* (pp. 211-226). Berlin: Nicolai.
- Paine, C. (2012). *Religious Objects in Museums: Private Lives and Public Duties*. London: Bloomsbury Academic.
- Penny, G. (2002). *Objects of Culture: Ethnology and Ethnographic Museums in Imperial Germany*. Chapel Hill: University of North Carolina Press.
- Rassool, C. (2015). Re-storing the Skeletons of Empire: Return, Reburial and Dehumanisation in Southern Africa, *Journal of Southern African Studies*, 41 (3): 653-670.
- Sandberg, M. B. (2002). *Living Pictures, Missing Persons: Mannequins, Museums, and Modernity*. Princeton, NJ: Princeton University Press.
- Simon, N. (2010). *The Participatory Museum*. Santa Cruz Calif.: Museum
- Simpson, M. G. (1996). *Making Representations: Museums in the Post-colonial Era*. London and New York: Routledge.
- Srisinurai, S. (2014). *Exhibiting the Countryside: A Post-colonial Study of Museums in North Yorkshire*. MA thesis (by research), University of York.
- Vergo, P. (1989). *The New Museology*. London: Reaktion Books.
- Yates, B. E. (2010). *Volunteer – run Museums in English Market Towns and Villages*. PhD Thesis: The University of Gloucestershire.
- Zimmerman, A. (2001). *Anthropology and Antihumanism in Imperial Germany*. Chicago: University of Chicago Press.

